

100 világrengető találmány

Írta: Tracey Turner, Andrea Mills
és Clive Gifford
Szakértő: Jack Challoner

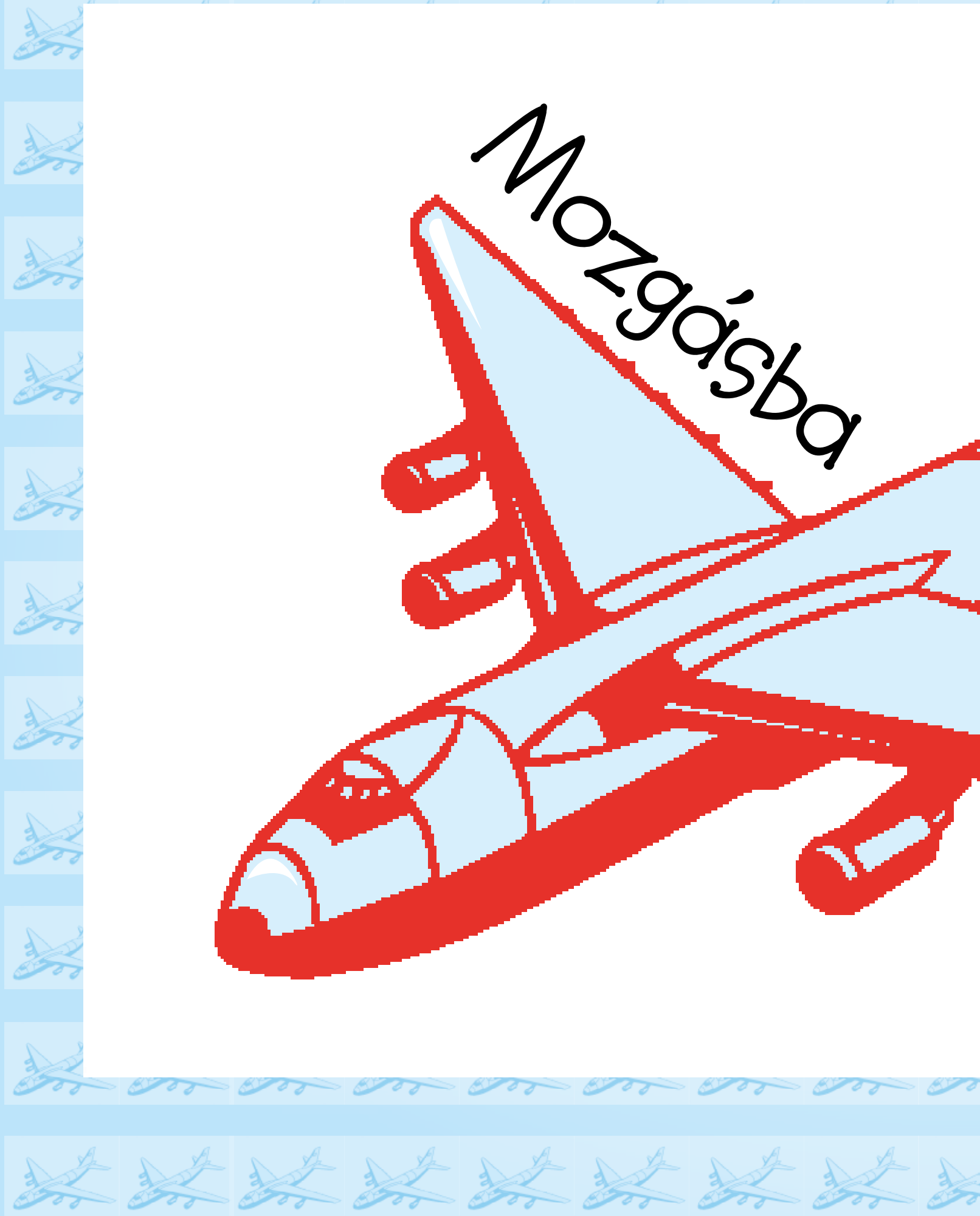
Tartalom

6	Mozgásba hoz	32	Kapcsolatot teremt	60	Kényelmet biztosít
8	Kerék	34	Papír	62	Vízöblítéses vécé
10	Karavella	36	Nyomdagép	64	Ingaóra
11	Tengeralattjáró	38	Távíró	66	Villanykörte
12	Útkereső újtások	39	Braille-írás	68	Szorgos szerkezetek
	Térkép	40	Fonográf		Mosógép
	Iránytű	42	Telefon		Porszívó
	Asztrolábium	44	Rádió		Konzervnyitó
	Szextáns	46	Képes vagy rá!		Mosogatógép
	Műholdas navigáció		Dagerrotípa		Mikrohullámú sütő
14	Gőzgép		Tekercsfilmes	70	Hűtőszekrény
15	Gőzmozdony		fényképezőgép	72	Műanyag
16	Villanymotor		Polaroid fényképezőgép	74	Elem
18	Kerékpár		Digitális fényképezőgép	76	Tartsunk össze!
20	Felvonó	48	Televízió		Kapocs
22	Autó	50	Tranzisztor		Biztosítótű
24	Repülőgép	51	Mikroprocesszor		Patent
26	Helikopter	52	Számítógép		Cipzár
28	Rakéta	54	Műhold		Tépőzár
30	Atomenergia	56	Teleszkóp		
		58	Internet		
		59	Világháló		

Mozgásba

hoz

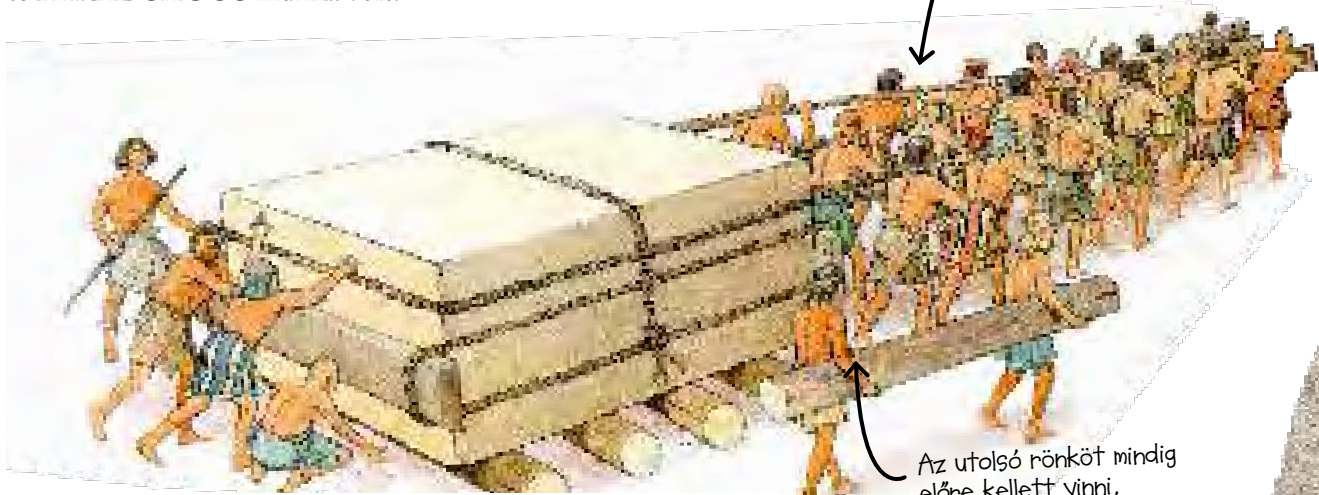
Közlekedési eszköz híján az ősember csak szűk területen mozgott. A kerék feltalálásával azonban mozgásba lendült az egész emberiség, és azóta meg sem áll. Ma már milliók hajtanak naponta autópályákon és úttalan utakon. Meghódítottuk a vizet és az eget, újabb és újabb járművek visznek minket egyre gyorsabban és egyre messzebbre. Most már bárhová eljuthatunk ezen a bolygón; miénk az egész világ.

Gördülékeny csapatmunka

Amíg nem létezett a kerék, a **nagy és nehéz** tárgyak mozgatásához pár farönk és **rengeteg ember** kellett, akik rácsúsztatták a rakományt a földre helyezett rönkökre, és azokon gördítették előre, vagy szántalpakon húzták. Ám a szállítás így is, úgy is lassú és **FÁRADSÁGOS** munka volt.

A szállítmányt az eleje befogott állatok vagy emberek kötelekkel húzták, a többiek pedig hátulról tolták a gördülő rönkökön.

Az utolsó rönköt mindig előre kellett vinni, így haladtak előre.

Kerék

Képzeld csak el, milyen lenne a világ kerék nélkül!
Nem lenne sem autó, sem kerékpár; de gépeket hajtó fogaskerék sem. Ezért a sok nagyszerű találmány közül talán a kerék az egyik legfontosabb.

Mert ez **FELPÖRGETTE** a világot

Kapóra jött

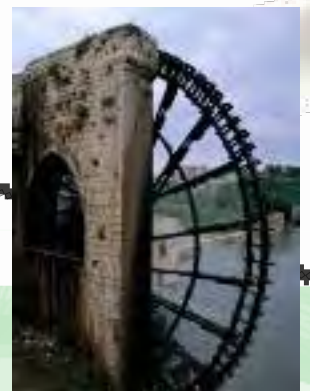
Valaki valahol, látva, hogyan kínlódnak társai a rönkökkel, **egyszer csak a homlokára csapott**: a tengelyre rögzített kerék **SOKKAL JOBB** megoldás lenne! Az első kerekek mintegy **5000 évvel ezelőtt** készülhettek Mezopotámiában (a mai Irak területén) és a Kárpát-medencében. Ezekkel a kerekkel egyszerű szekerek készültek, amelyeket állatok húztak, és az emberek végre megpihenhettek.

A kőből készült kerék önlésre kiváló eszköz, de járművek meghajtásához túl nehéz volt.

Enélkül nem lenne...

FOGASKERÉK, amely **MEGSOKSZOROZTA** a gépek erejét. Ezt elsőként az ókori Görögországban használták.

VÍZIMATÉK, amelyet az **ÓKORI GÖRÖGÖK** találtak fel. Gabonát őröltek vele, és az öntözéshez is használták.

Nélkülözhetetlen

Kezdetben a kerék egy **tömör fakorong** volt, és bár remekül bevált, túl nehéznek bizonyult. Aztán Kr. e. 2000 körül, valahol **Nyugat-Szibériában** valakinek az a zseniális ötlete támadt, hogy a tömör kereket cseréljék küllősre. Ez sokkal **KÖNNYEBB, ÉS GYORSABBAN IS FOROG**. Később a fém keréagynak és az olajozott tengelyeknek köszönhetően a kerék mozgása még gördülékenyebb lett.

Egyébként... barátaim, az újkőkori szakik használtak először kereket. És mi kezdtünk el földet művelni és csiszolt kőszerszámokat készíteni.

A tengely megforgatásához sokkal kevesebb energia szükséges, mint a kerék görgetéséhez.

Hogyan változtatta meg a világot?
A kerék jelentősen megkönnyítette az utazást és a kereskedelmet. Néhány ezer év elteltével pedig – köszönhetően a motornak – a kerék gyorsabban és messzebbre visz minket, mint valaha.

Gondoltad volna?
A valaha felfedezett legrégebbi kerék egy kőből készült játék kereke. Kr. e. 5500 körül készülhetett, és Törökországban leltek rá.

Eközben Amerikában

...a kerék **nem futott be túl nagy karriert**. A régészek kizárólag gyerekjátékokon találtak kerekeket. Ennek az lehetett az oka, hogy az őslakosoknak nem volt olyan erős háziállatuk, például ökrük vagy lovuk, amely el tudta volna húzni a szekeret. Ezért **ki kellett várniuk**, amíg a 16. századi hódítók elhozták nekik ezeket az állatokat, és megismertették őket a kerékkal. Addig a leghasznosabb jószáguk a **LÁMA** volt.

ROKKA, amellyel lenből kenderből vagy gyapjából fonalat lehet készíteni. Valószínűleg **INDIÁBAN TALÁLTÁK FEL** a 11. században.

MOTOR. Az 1700-as évektől hajtották meg a kerekeket motorral, a gőz, majd a benzin energiáját felhasználva.

Karavella

A fűnge kis VITORLÁS HAJÓ, amely a szél erejét munkára fogva szelte a hullámokat

A latinvitorlával már lehetett „lavírozni”, vagyis cikcakkban széllel szemben vitorlázni.

Kitárul a világ

Az emberiség már évezredek óta használt vitorlásokat, de a karavella volt az első olyan hajó, amellyel teljesen **uralma alá hajtotta a tengereket**. Az 1400-as években kifejlesztett hajótípus könnyű és gyors volt.

A rézsútos vitorlarúdhhoz rögzített, háromszög alakú, ún. latinvitorláknak köszönhetően **könnyebben lehetett irányítani**, mint a többi vitorlás hajót.

A karavellával már **NAGY TÁVOLSÁGOKAT** lehetett megtenni, ami új lehetőségeket nyitott az elszánt felfedezők előtt.

Mivel felfedezésre tervezték, a karavellának kicsi volt a raktere.

Hogyan változtatta meg a világot?
Az európai felfedezők a karavellákkal messzebbre jutottak, mint valaha. Ismeretlen területeket fedeztek fel, és új kereskedelmi útvonalakat alakítottak ki.

Tengerész Henrik

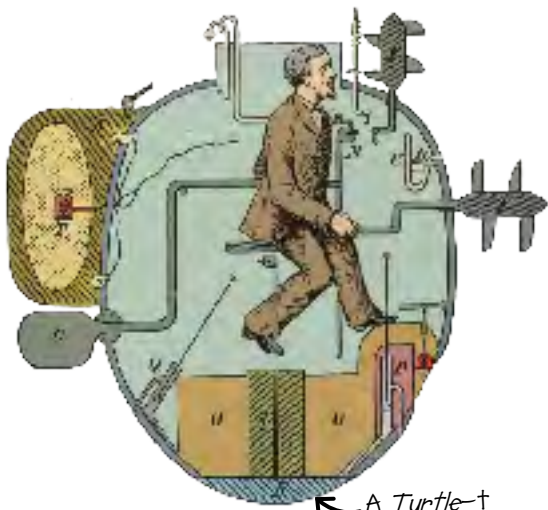
A karavella feltalálója az a Tengerész Henrik néven ismert portugál herceg volt, aki egy híres **TENGERÉSZETI ISKOLÁT** is alapított. De hiába hívták Tengerésznek, egyetlen felfedezőúton sem vett részt. Sőt valójában **egyszer sem szállt tengerre**.

Vitorlát bonts!

A karavella feltalálása éppen kapóra jött **Kolumbusz Kristófnak**, 1492-ben már ilyen hajókon szelte át az Atlanti-óceánt. Ezután az **EURÓPAI FELFEDEZŐK** sorra gyarmatosították Amerikát, Indiát és Afrikát, és új **kereskedelmi útvonalakat** nyitottak, megváltoztatva ezzel az őslakosok életét.

A Turtle-t kézi propeller hajtotta.

Hogyan változtatta meg a tengeralattjárók átírták a tengeri csaták forgatókönyvét: a víz alatt rejtőzõ csapatok meglepetésszerű támadást indíthattak az ellenséges hajók ellen.

a világot.

Az első merülők

A világ **ELSŐ TENGERALATTJÁRÓJA** 1624-ben, Londonban, a Temze folyó mélyére merült le. Ezt a szerkezetet 12 evezőlapát hajtotta, a légénység számára pedig kálium-nitrát hevítésével **biztosították az oxigént**. Az első, hadászati célokra használt tengeralattjáró a **Turtle** (Teknős) nevet kapta, és az 1776-os amerikai függetlenségi háborúban vetették be.

Tengeralattjáró

A MÉLYTENGERI VÍZI JÁRMŰ, amely feltárta előttünk a víz alatti világot

A USS Holland három, víz alatti hadviselésre alkalmas torpedót szállított.

A USS Holland 30 méter mélyre tudott lemerülni.

Holland tengeralattjárója

A tengeralattjárókkal nem jutottunk volna se túl messzire, se túl mélyre, ha csak az emberi erőre hagyatkozunk. 1881-ben az ír származású amerikai mérnök, **J. P. Holland** bemutatta **Fenian Ram** nevű tengeralattjáróját, amelyet a felszínen motor, a mélyben akkumulátor hajtott. Holland lett a modern tengeralattjáró atyja, és ő tervezte az **AMERIKAI HADITENGERÉSZET** első tengeralattjáróját is, az 1900-ban átadott **USS Hollandot**.

Úszó lőállások

Az I. világháborúban a tengeralattjárókról kilőtt **TORPEDÓK** több száz hajót süllyesztettek el. A torpedókat azóta is használják a **háborúkban**. A legmodernebb tengeralattjárókat többnyire atomenergia hajtja, és képesek hónapokig a mélyben állomásozva lesben állni.

Útkereső újítások

Navigációs segéd-
eszközök nélkül
a hajósok csak ritkán
merészkedtek ki
a nyílt vízre, ahonnan
már nem látszik a part.

Hogy tudjuk, MERRE TARTUNK

A tengerészek semmire se mentek volna e zseniális
találmányok nélkül. Ezekkel viszont bejárhatták
és felfedezhették az egész világot.

Az eddig talált legrégebbi térkép 12 000 éves.

Térkép

Az égboltról és a földrajzi környezetről már több ezer évvel
előtt is készültek térképek – *felvésva a barlangok falára*.
Idővel ezek egyre részletesebbekké és használhatóbbakká váltak.
A Kr. u. 2. században az Egyiptomban élő görög csillagász,
PTOLEMAIOSZ a térképein már feltüntette a földrajzi
szélességi és hosszúsági köröket. Az 1400-as években
az európaiak tanulmányozták ezeket, és Ptolemaiosz ötleteivel
forradalmasították a térképészetet: a térképek ezután
sokkal pontosabbak lettek. Az új területek felfedezésével
párhuzamosan kezdett formát öltetni a mai,
modern világtérkép.

Iránytű

Kínában a **CSIN-DINASZTIA** idején
(Kr. e. 221–206) kezdték használni az iránytűt
– a házak „szerencsés” tájolásához. A kanál alakú
„tű” **magnetitből**, egyfajta természetes
mágnésből készült, amely mindig a Föld északi
mágnéses pólusa felé mutatott. A **11. század**
körül kezdték az iránytűt navigálásra is
használni.

Asztrolábium

A tengerészek az 1300-as évektől kezdve használták; ezzel mérték meg a **Nap** vagy egy adott csillag **magasságát**. Így számolták ki, melyik **szélességi körnél** járnak. A nagy földrajzi felfedezések korában (1400–1600-as évek) az asztrolábium segítségével a hajósok egészen **MESSZI TÁJAKRA IS ELJUTOTTAK**.

Szextáns

A szextáns (jelentése: egyhatod) **TÜKRÖK** segítségével méri meg, hogy egy bizonyos időpontban mekkora szöget zár be a horizont és a Nap vagy a horizont és a Sarkcsillag. A hajósok ezzel az eszközzel is azt határozták meg, hogy milyen távolságra vannak az **Egyenlítőtől északra vagy délre**. Az első szextánszt **John Bird** angol csillagász készítette 1757-ben. A tengerészek még ma is használják – ha a fedélzeti komputer csődöt mond, a szextánszal biztosan **HAZATALÁLNAK**.

Gondoltad volna?
A Marshall-szigetek lakói a kókuszpálma leveléből készítették térképeket az óceáni áramlatokról, ezeket jól az eszükbe vésték, és így navigáltak kenuikkal a Csendes-óceánon.

A szextáns ívének hossza a kör kerületének egyhatoda (60 fok).

Műholdas navigáció

Ma már egész **műholdhálózat** segít meghatározni a pontos helyzetünket, legyünk a Föld bármely pontján. A vevőkészülék egyszerre legalább négy műhold **IDŐJELZÉSÉT** hasonlítja össze. Földrajzi helyzetének pontos meghatározásához a vevőkészülék kiszámolja, **milyen messze van az egyes műholdaktól**. Ma már a hajósok is a műholdakra hagyatkoznak, ha biztonságban akarják járni a tengereket. Sok autóban és mobiltelefonban van már GPS.

Robbanékony gőzgépek

A gőz erejét először a bányákban használták a víz kiszivattyúzására, ám az ormótlan gőzgépek gyakran **FELROBBANTAK**. 1712-ben az angol **Thomas Newcomen** egy biztonságosabb, de nem túl jó hatásfokú szerkezettel állt elő. Az 1770-es években **James Watt** skót feltaláló továbbfejlesztette Newcomen találmányát, és gazdaságosan működtethető gőzgépet épített.

Hogyan változtatta meg a világot?
A gőzgép az ipari forradalom egyik főszereplője volt. Ekkor milliók költöztek vidékről a nagyvárosokba, hogy a gyárakban dolgozhassanak.

4. A himba másik vége egy másik dugattyúrúdhoz csatlakozik. Ez a rúd hajtja a fogaskereket.

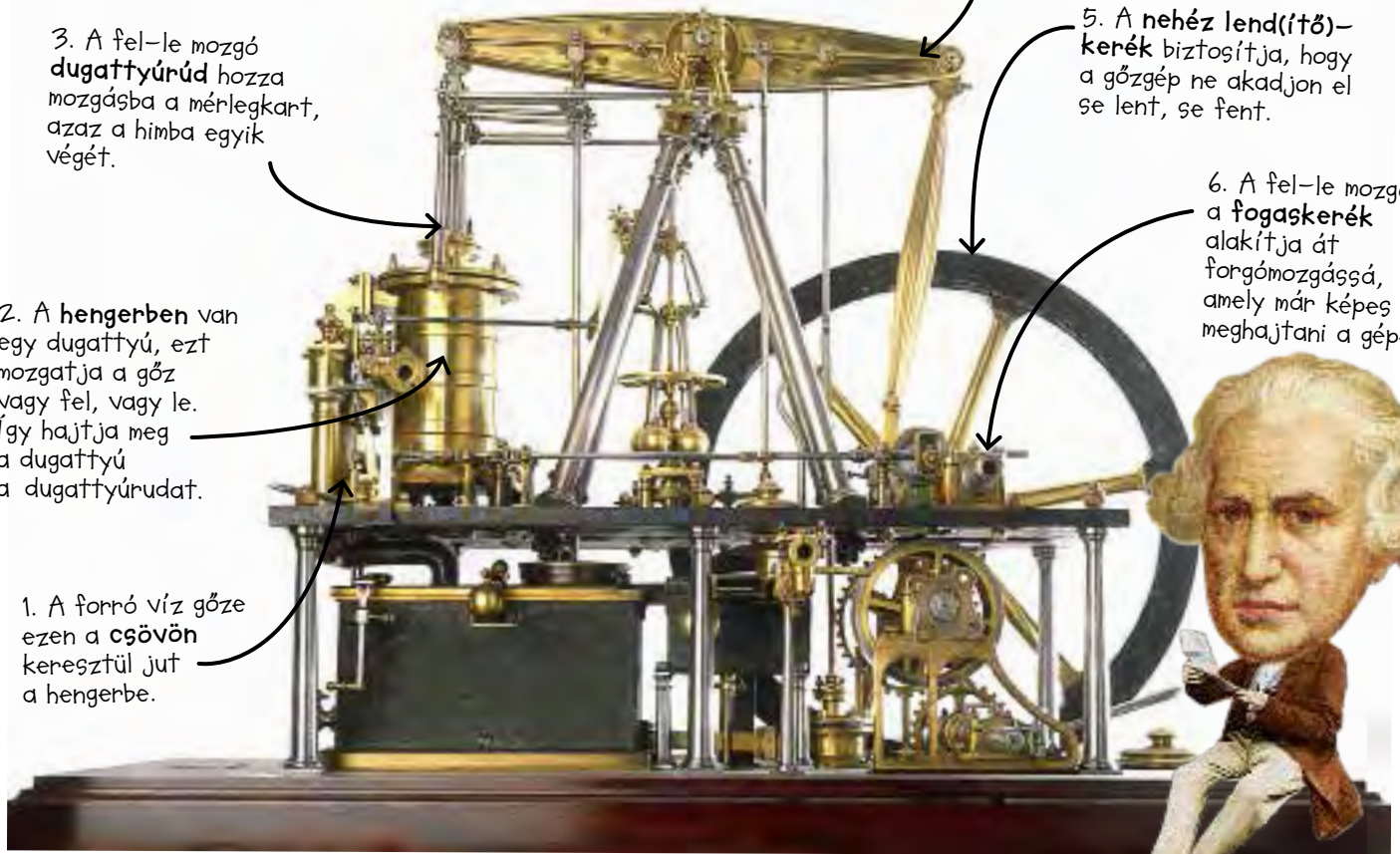
5. A nehéz lend(ítő)-kerék biztosítja, hogy a gőzgép ne akadjon el se lent, se fent.

6. A fel-le mozgást a fogaskerék alakítja át forgómozgássá, amely már képes meghajtani a gépet.

3. A fel-le mozgó dugattyúrúd hozza mozgásba a mérlegkart, azaz a himba egyik végét.

2. A hengerben van egy dugattyú, ezt mozgatja a gőz vagy fel, vagy le. Így hajtja meg a dugattyút a dugattyúrúdat.

1. A forró víz gőze ezen a csövön keresztül jut a hengerbe.

Gőzgép

Az ipari forradalmat kirobbantó új gépek MOTORJA

Egyébként...
a találmányom már életemben nagy sikert aratott, így gazdag emberként éltem 83 éves koromig. A teljesítmény mértékegységét, a wattot rólam nevezték el.

Mozgó masinák

Watt teljesen **begőzölt**, és gőzerővel folytatta a gőzgép fejlesztését. Vízet pumpáltak (bányákból ki, csatornába be), fűtatókat hajtottak meg a vasművekben és textilgyári **GÉPEKET** működtettek vele. Azt az időszakot, amikor Nagy-Britannia ipara ilyen rohamtempóban fejlődött, **ipari forradalomnak** nevezzük.

A Stephenson-féle Rocket

Miután Trevithick előállt az első lokomotívval, minden feltaláló azon igyekezett, hogy **JOBBAT** tervezzen. Az 1829-ben meghirdetett versenyen Stephenson **Rocket** (Rakéta) gőzmozdonya bizonyult mind közül a legjobbnak; 48 km/órás sebességével **gőzerővel írta be magát a történelembe.**

Gőzmozdony

1801-ben **Richard Trevithick** angol mérnök a gőz energiáját arra használta, hogy egy járművet hajtson meg vele. Ötletét továbbfejlesztve 1808-ban megalkotta a világ első **GŐZMOZDONYÁT**, amelynek a **Catch Me Who Can** (Kajj el, ha tudsz!) nevet adta. A mozdony 70 embert és egy rakomány szenet tudott vasúton elvontatni.

A Rocketnak 13 tonnányi, szállítmánnyal megrakott kocsit kellett elhúznia ahhoz, hogy megnyerje az 1829-es versenyt.

A dugattyúk által meghajtott, egymással összekapcsolt dugattyúrudak forgatták meg a kerekeket, és hajtották előre a gépet.

Hogyan változtatta meg a gőzmozdony gyorsabb és erősebb, mint a ló, így forradalmasította a közlekedést és a szállítást. Az utasok és az áruk sokkal gyorsabban értek célba. **a világot?**

Gőzmozdony

A gép, amely **SÍNRE** tette a közlekedést és a szállítást

Vasútépítés

Az új mozdonyokkal már óriási tömegű árut lehetett szállítani: a **SZENET** a modern gőzgépekhez, az azokkal előállított árut pedig a fogyasztókhoz. A hamarosan több ezer kilométerre bővülő **vasúthálózat** első olyan vonala, amely **két nagyvárost kötött össze**, az Egyesült Királyságban, Liverpool és Manchester között épült meg, 1825-ben.

Az Egyesült Államok keleti és nyugati partvidéke között 1869-ben létesült összeköttetés: ekkor készült el az első transzkontinentális vasútvonal.

Villanymotor

A mágnesesség segítségével generál mozgást. Ma a legtöbb háztartási gépet villanymotor hajtja.

MOZGÁSBA hozta a világot

Nikola Tesla amerikai mérnök számtalan különböző találmányt alkotott.

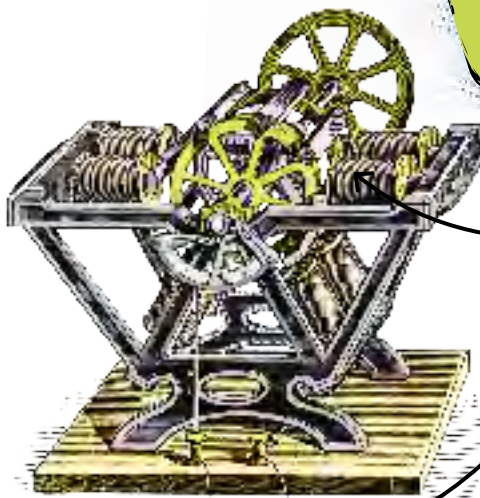
Faraday elektromos kísérletei

Az *első villanymotort* a zseniális Michael Faraday alkotta meg 1821-ben, amikor villamos energiából **FOLYAMATOS MOZGÁST** generált. Ez azért sikerülhetett, mert a vezetékben folyó **elektromos áram** körül mágneses tér alakul ki. A későbbi motorokban, a hatás fokozására elektromágneest használtak: ebben a vasmagot egy dróttekerces veszi körül.

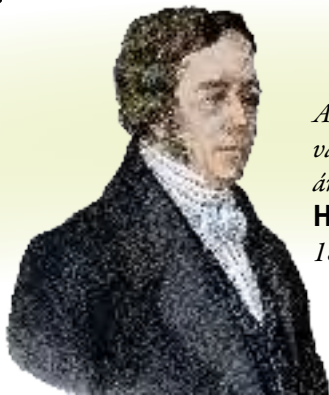

Motorra fel!

A német mérnök, **MORITZ VON JACOBI** elektromágnes felhasználásával olyan erős motort készített, amelyet már *munkára lehetett fogni*. Jacobi motorjának egy továbbfejlesztett változata hajtotta azt a **lapátkerekes hajót**, amely 14 fős legénységével 1838-ban átszelte az oroszországi Néva folyót.

Nélkülük nem jött volna létre...

Az **ELEKTROMÁGNESESSÉGET** – vagyis azt, hogy a vezetékben folyó áram mágneses teret hoz létre – **HANS OERSTED** fedezte fel 1820-ban.

1820-ban történt az is, hogy **ANDRÉ-MARIE AMPÈRE** megfejtette, hogyan függ az elektromágneses erő nagysága az elektromos áramtól.